

TANFOLYAM A TÁJÉKOZTATÁST FELHASZNÁLÓK RÉSZÉRE^{1/}

Vince Pálné

Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ

A Kohó- és Gépipari Minisztérium Műszaki Tudományos Tájékoztató Intézete /KGM MTTI/ Fejlesztési Főosztályának Módszertani Osztálya és a Műszaki és Természettudományi Egyesületek Szövetsége /MTESZ/ az elmúlt télen műszaki szakemberek számára dokumentációs tanfolyamot tartott. A tanfolyam keretében a dokumentációt és információt munkájukban felhasználó mérnökökkel és technikusokkal 7 előadásban, más és más szempontból ismertették a műszaki tájékoztatás és tájékozódás különféle lehetőségeit, technikáját, módszereit és intézményeit.

Az előadások elhangzásának sorrendjében szó esett a tudományos tájékoztatás szerepének növekedéséről a műszaki fejlődésben /PHILIP Miklós/, a dokumentumtipusokról és dokumentumtárakról a műszaki tájékoztatásban /HOVÁNYI Gábor/, az irodalomkutatásról és a másodlagos szakirodalmi forrásokról /GYÖRE Pál/, a szellemi munka technikájáról /RÓZSA György/, a szellemi munka technikai segédeszközeiről /BALÁZS Sándor/, a műszaki-tudományos tájékoztatás fontosabb intézményeiről és szervezetéről Magyarországon /PARÁNYI Györgyné/ és az új ismeretekről való tájékozódás módszereiről /POLZOVICS Iván/.

A felhasználó számára - ha tanfolyamon vesz részt - nyilvánvalóan a leglényegesebb követelmény, hogy az elhangzott előadásokból elsajátítsa, hogyan szervezheti meg jobb hatásfokkal, eredményesebben tájékozódó munkáját.

Vajon a tanfolyam, illetve az előadások elérték-e ezt a célt? Valóban azokkal a témákkal és úgy foglalkoztak-e, hogy ezek nyomán megnyitottak a jobb, alaposabb és korszerűbb tájékozódás lehetőségei a hallgatók számára, és most már csak élniük kellene ezekkel a lehetőségekkel? Ha tehát a célt nézzük, úgy az elhangzott előadásoknak tanulmány-gyűjtemény formájában való végiglapozása után bizonyos kétségeink támadnak - különösen, ha a kötet előszavának arra a

^{1/} Műszaki tájékoztatás - Tudományos információ. Szerk. Parányi Györgyné. Bp. KGM MTTI, 1966. 134 p. /Tájékoztatóstudományi Tanulmányok 5.sz./ c. kiadvány ismertetése.

megállapítására támaszkodunk, hogy "az első ilyen típusu hazai kísérletek közé tartozik, amely a tájékoztatást a felhasználók szemszögéből nézi ..." E kétségek nem az elhangzott előadások eszmefuttatásait vagy akár egyes jobban vagy kevésbé vitatható megállapításait érintik. Mindenekelőtt arra kívánunk választ kapni, vajon a felhasználóknak sikerült-e a 7 előadás után a tájékoztatás iránti befogadóképességüket növelni, sikerült-e bennük a tájékoztatás módszereinek és eljárásainak tudatos gyakorlati használatát megerősíteni, végül felismerték-e a tájékoztatás és tájékozódás állandó kölcsönhatásait?

Ha sorra vesszük az elhangzott előadásokat e - feltételezetten - kitűzött célok szemszögéből, a következőket állapíthatjuk meg:

A bevezető előadás a szakismeretek elsajátítása és a tudásanyag szelektálása szemszögéből vizsgálja a tudományos tájékoztatást; nagyon helyesen és meggyőzően közvetlen kapcsolatba hozza azt a műszaki fejlődés ütemével, majd foglalkozik a tájékoztatás hatékonyságával, szervezettségével és ösztönzésével, e kategóriák igen tömören fogalmazott körvonalazásával. Különösen érdekes a programozott oktatás területéről vett analógia s a különféle "öninstrukciós" módszerek grafikus ábrázolása.

Az információelmélet alapfogalmait tárgyaló 1.2 fejezetben és "Az ismeret és az információ" című 1.3 fejezetben a fogalmak jelölése nem eléggé következetes. A műszaki tájékoztatással, tudományos információval foglalkozó szakemberek számára épp oly zavaró lehet az ebben a tárgykörben még új, elvont, ismeretlen kifejezések nem egészen következetes jelölése, mint a tájékozódáshoz segítséget váró műszakiak számára. Így például az entrópia jelölésére használt E betű az 1.3 fejezetben egy bizonyos ismeretkészlettel rendelkező egyének számát jelenti, míg az egy közlemény valószínűségét szimbolizáló p jelölés a következő fejezetben az emberi agy probléma-megoldási funkciójának jelölésére szolgál. Az 1-edik közlemény valószínűségét jelölő P_1 -nek, a szorzatként értelmezhető P_i -vel való felcserélése valószínűleg a nyomdai korrektor terhére írható.

A második előadásban a dokumentumtipusok /más szóval: szakirodalmi források/ jellemzése plastikus, igen jól sikerült. Vonatkozik ez mindenekelőtt a forrástípusok megoszlásának, a szakkönyv fejlődési tendenciáinak, a folyóiratokban megjelenő szakkikrekre való hivatkozásnak szemléltető ábrázolására. Viszont a hazai dokumentumtárak /a könnyebb érthetőség kedvéért: könyvtárak és dokumentációs intézmények/ állományának ismertetése - bár a hazai dokumentumtípusok állományának áttekintése grafikon formájában érdekes kísérlet - már sokkal kisebb mértékben informatív.

A dokumentumtípusok évi mennyiségét és azok felhasználását szemléltető 5. ábra sajnos nem szolgáltatja a szerző által nyújtani kívánt tanulságot. Egyrészt azért, mert a koordináta-rendszer vízszintes tengelyén ábrázolt dokumentumfajták milyenségére és arra, hogy azokat milyen sorrendben vitte fel a tengelyre, sem az ábra, sem a szöveg nem ad felvilágosítást. Másrészt pedig a "dokumentumfajták évi mennyisége" meghatározás válasz nélkül hagyja azokat a

felmerülő kérdéseket, hogy vajon az egy év alatt kiadásra került vagy beszerzett dokumentumról beszél-e, továbbá, hogy hazai tapasztalat alapján rajzolta-e fel a két görbét, vagy valamely külföldi /és akkor is melyik/ ország kutatói jutottak erre az eredményre, esetleg egy földrészen vagy világméreteken történt felmérés rész-eredményét tükrözik a függőleges tengelyre felvitt, de az említett hiányos koordináta-jelölés miatt nem értékelhető adatok.

Külön előadás keretébe kíváncszott volna az osztályozásnak és a katalógusfajtáknak az ismertetése. Így a tanulmány túlságosan tömörre sikerült. A dokumentumok megszerzési módjáról adott minimális felvilágosítás nemcsak, hogy nem segíti a felhasználókat a tájékozódásban, de egyszerűen elködösíti és tagadja az ország dokumentumtárainak: a könyvtáraknak és könyvtári hálózatnak gyakorlati, folyamatos tevékenységét és a dokumentáció felkutatására és megszerzésére irányuló mindennapi, magától értetődő munkáját.

A harmadik előadás az irodalomkutatásról, a másodlagos szakirodalmi forrásokról, a bibliográfiákról, azok leghasználhatóbb fajtáiról és készítésük módszereiről tájékoztat bőven, világosan. Arról is jól informál, hol lehet a másodlagos forrásokhoz hozzájutni. Sajnos keveset mondott az előadó a "kutatói ismeretgazdálkodásról", erről a felhasználó számára legégetőbb problémáról, holott a bibliográfiák felhasználása során erre bővebben is kitérhetett volna.

Kiemelkedik az előadások sorából a negyedik előadás a szellemi munka technikájáról: a felhasználó a szervezett és rendszeres tájékozódó és egyben intellektuális tájékoztató tevékenység alapjairól logikusan felépített, bő ismereteket kap. Különösen megszívlelendők az anyaggyűjtés módszerét és technikáját, valamint a gyors tájékozódás lehetőségeit részletező fejezetek.

Ügyesen és sokoldalúan egészíti ki az elhangzottakat az ötödik előadás a technikai segédeszközökről. A felhasználó megismerheti a kézi válogatású lyukkártya-rendszereket és a legfontosabb reprográfiai berendezéseket, amelyek az információk rendezéséhez és visszakereséséhez nyújtanak segítséget.

Amit itt hiányolunk, az az, hogy az alkalmazási példák gyérek, aminek következményeként a felhasználó a sok technikai berendezés megismerése után sem tudja megítélni, melyik rendszer lenne a legalkalmasabb saját információs feladatának megoldására.

Ami a hatodik előadást, a műszaki-tudományos tájékoztatás fontosabb hazai intézményeit és szervezeteit illeti, az egész tanfolyamnak, azaz előadásorozatnak ez a felhasználókat legkevésbé tájékoztató, - sőt, bátran mondhatjuk - inkább félrevezető legnagyobb része. Bár az előadó hangsúlyozta bevezetőjében, hogy "a teljességre igényt nem tartó" összeállítást nyújt, és indokolni próbálja a kialakított sorrendet, mégsem lehet a lista legelején éppen azokat a szervezeteket a felhasználók figyelmébe ajánlani, amelyeknek "elsősorban nem a műszaki tájékoztatás a fő funkciójuk". Az ún. második főrész - ahol a műszaki tájékoztatást szélesebb vagy szűkebb területen valóban ellátó, a műszaki tájékoztatással fő funkcióként

foglalkozó intézményeket kellett volna tevékenységük szerint rangsorolni, - a Magyar Tudományos Akadémia intézményeivel kezdődik, amelyek tudottan nem elsősorban műszaki tájékoztatást fő funkcióként ellátó szervek, és csak utánuk következnek a műszaki egyetemek könyvtárai, amelyek viszont ugyancsak nem kifejezetten dokumentációs, hanem elsősorban a felsőoktatást szolgáló intézmények, s elsőrendű igénybevevői az egyetemi hallgatók és oktatók; majd ezután sorolja csak fel a felhasználók, a műszaki szakemberek számára legelsősorban figyelembe jövő, az ő szolgáltatukra és igényeik teljesítésére létrehozott, valóban mindenekelőtt műszaki szakirodalmi tájékoztatási tevékenységet folytató szakcentrumot: az OMKDK-t és a minisztériumok központi tájékoztatási intézeteit.

Ha figyelembe vesszük, hogy a tanfolyam rendezője, a KGM MTTI maga is tárcaközpont, mégpedig a kohó- és gépípar szakterületén a tájékoztatás szakközpontja, s a tanfolyam hallgatói főként a kohó- és gépípar mérnökei és technikusai közül kerültek ki, felvetődik a kérdés: miért éppen e fontos felhasználók tájékoztatására legkövetlenebbül szolgáló szerveket ismerteti a tanfolyam ilyen szegényesen? Miért lényeges pl. a tájékoztatási intézményeknél előbb a gyűjtőkör ismertetése ahelyett, hogy azoknak a tájékoztatási, illetve dokumentációs szolgáltatásoknak a felsorolását adná, amelyekkel a felhasználót valóban segíthetik? Így pl. miért nem szerepelnek a tájékoztatási tárcaközpontoknál a közreadott folyamatos és eseti dokumentációs kiadványok címei, tartalmi sajátosságai és előfizetésük, illetve beszerzésük módzatai. Vajon annyira ismertek a KGM MTTI periodikus és eseti kiadványai, szolgáltatásai, témadokumentációi, hogy nem érdemes a tanfolyam hallgatóit és a kiadvány használóit róluk tájékoztatni? Vagy annyira kívül esnek a NIM Műszaki Dokumentációs és Fordító Iroda különféle /vegyipari, bányászati, energiaipari/ műszaki-gazdasági tájékoztatási folyóiratai a tanfolyam hallgatóinak és a kiadvány felhasználóinak érdeklődési körén? Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ "tájékoztatás"-i tevékenysége a kiadvány szerint csak szóbeli tájékoztatásra és bibliográfiák összeállítására korlátozódik!! Ennek a szakcentrumnak 42 dokumentációs kiadványsorozata 14 különböző feldolgozási típusban, évi 5-6000 szerzői iv terjedelemben, figyelőkarton- és témafigyelőszolgálat, fordítási tevékenység stb. nem érdekelnék a felhasználót? Valóban jobban tudnák használni pl. a kiadványban, később, többek között felsorolt Iparművészeti Főiskola Könyvtárát?

A szerző mentségére szolgálhat, hogy ilyen felsorolás jellegű ismeretek tanfolyam keretében nehezen oktathatók és sajátíthatók el. Célzerű lett volna viszont a felhasználók tudomására hozni, - a tananyag kiadványként történt közreadásakor - éppen az előadáson el nem hangzott lényeges információkat, a megbízható "tájékoztatást a tájékoztatásról" és annak hasznosítható lehetőségéről.

Ami most már a tanfolyam utolsó, összefoglaló áttekintésként szánt hetedik előadását illeti az új ismeretekről való tájékozódás módszereiről, sok szempontból figyelemreméltó és elgondolkodtató. A hírközlés nem írott eszközeit alkalmazó tájékoztatási módszerekről adott ismertetés azonban nem tűnik eléggé részletesnek, pedig ezeknek a nem írott hírközlési formáknak, szemléltető jellegüknél fogva,

mindinkább növekvő szerephez kell jutniuk az új ismeretekről szóló tájékozódásban, éppen a modern tudomány és technika bonyolultsága és komplex volta miatt. A szakirodalomban való tájékozódást a felhasználó számára megszervező szakkönyvtárakat és dokumentációs intézményeket - de jaj, ne hívjuk ezeket "tájékozódást előmozdító szervek"-nek! - valóban indokolt volt itt végre behatóan ismertetni. A felhasználót viszont a történelmi kialakulás részletei kevésbé érdeklik, sokkal inkább a munka eredménye, tehát a felhasználható, feldolgozott és rendszerezetten prezentált információ és annak tartalmi értéke, megbízhatósága. Ez utóbbiról a felhasználó a dokumentációs gyorsszolgáltatások, a differenciált és visszakereső szolgáltatások c. fejezetekben sokoldalú útmutatást kaphat.

Még néhány szót a tanulmánykötet szerkesztési módszeréről. Kisebbség szokatlan, hogy a szerzők neve csak a címlap hátoldalán szerepel, az előadásokat felsoroló tartalomjegyzék nem is közli, melyik előadást ki tartotta. Csak bizonytalanul lehet a szerzők neveit sorrendjük alapján az előadások sorrendjével összevetni és így a szerzőket azonosítani.

Sajnos tárgybeli tévedéseket és teljesen helytelen megállapításokat tartalmaznak az idegen nyelvű /orosz, angol, német/ annotációk. Így pl. az orosz nyelvű fordítás szerint "műszaki dokumentációs szakembereket" képző tanfolyamot tartottak, az angol nyelvű szerint "technikusokat képeztek a dokumentációban", a német nyelvű szerint "műszaki szakemberek képzése a dokumentáció területén" volt a tanfolyam címe. Az impresszumban kiadási évszámként 1966. év és 138 oldal terjedelem, az annotációban adott címleírásban 1967. év és 136 oldal terjedelem szerepel.

Gondos mérlegelés után megállapítható, hogy ha a tájékoztatást felhasználók oktatásának az a célja, hogy rendszeresebben, kevesebb idő- és munkaráfordítással, hatékonyan tudjanak tájékozódni, akkor egyrészt kevesebbet, másrészt sokkal többet kell nyújtani, mint amit ez a tanfolyam nyújtott. Kevesebbet az elméleti, terminológiai, történelmi eszmefuttatásokból, viszont sokkal, de sokkal többet gyakorlati módszerekről, eljárásokról, korszerű tájékoztatási technikákról, dokumentumok és szakirodalmi források beszerzéséről és informatív értékéről. A tájékoztatás és tájékozódás iránti igények várható növekedésével bizonyára - nem is olyan sokára - sikerül majd ilyen tanfolyamokat is jobb hatásfokkal megrendezni.

∴ ∴ ∴